

Lliçó de graduació de la promoció 2015 “Elogi de l’aprenentatge”

Dolors Oller
Rovira,

professora de la Facultat d’Humanitats

Barcelona, 4 de juliol del 2015

Universitat
Pompeu Fabra
Barcelona

Després d'aquests agraïments a l'autoritat acadèmica, us puc dir que estic una mica impressionada pel fet de ser aquí, i que aquest pati pel qual he passat moltes vegades distretament fent camí cap a alguna aula presenta avui una virtut molt càlida i especial deguda a la vostra presència, i a la dels vostres familiars i amics. També sento una lleu sensació d'inquietud i de dubte per haver de pronunciar-hi les paraules adients per a aquest dia en el qual celebrem l'acompliment de la primera etapa de la vostra vida professional. La inquietud prové de si sabré trobar-les, les paraules; el dubte es deu a la consciència de les dificultats que segurament us esperen, ens esperen, en el nostre futur incert. I de sobte m'adono, sobretot pensant en vosaltres, joves, que el futur sempre ha estat incert, i que la por i el dubte no són bones conselleres quan es tracta d'afrontar la vida i els canvis socials que segurament hi haureu d'aportar.

Per tant, el primer que vull dir és que no us deixeu portar pels reflexos de situacions antigues, i que no tingueu por de les que us han tocat. Perquè la vostra feina profunda consistirà, a la llarga, a canviar aquesta situació. Ernst Jünger, un escriptor alemany de referència crucial, deia que cada generació inventa la seva forma peculiar de desenvolupar la seva vida en el món, que cada generació porta el seu pa a sota el braç. Donat que ell va viure 103 anys, que va ser un testimoni lúcid i actiu de la història del segle vint i de les dues sagnants guerres europees, hem de concloure que en sabia molt de les dificultats de diverses generacions. Tots els que som aquí, doncs, celebrem avui amb un aire d'expectació positiva el fet que vosaltres hàgiu obtingut la vostra graduació, ja que aquesta era la vostra primera finalitat disciplinària des del moment en el qual vàreu escollir els estudis que us haurien de donar fonaments i orientació bàsica per a la vostra manera social de ser en el món i d'interactuar-hi. Un món d'adults que, de fet, no us espera, però que us contempla i us intueix confiat en la imparabile successió de les generacions. Un món que indefectiblement serà vostre ben aviat.

Sé per experiència, i perquè he escoltat moltes confidències d'alumnes en aquest sentit, que molts de vosaltres no sabeu què sabeu, ni què del que sabeu serà útil per a la vostra orientació en el futur, o sigui que molts de vosaltres, i segurament no pas els menys motivats, deuen sentir una mena de "por del porter davant del penal", com anomena a la indecisió l'escriptor Peter Hanke. I és natural que sentiu aquesta sensació perquè fins ara heu obtingut només un mapa general dels coneixements necessaris. D'ara endavant serà una feina vostra, contínua i aplicada, destriar i aprofundir en aquests camins del coneixement i, sobretot, seguir formant-vos, ja sigui des d'un programa d'especialització superior o des del procés pràctic d'un lloc de treball.

També sé que no serà fàcil, i que haureu de passar per circumstàncies que no seran ni ideals ni òptimes: us esperen uns anys d'adequació al món del treball, uns anys en els quals la majoria us sentireu en situacions precàries, uns anys de dubtes i de decisions sobre el què, el com, el quan i el perquè. Uns anys d'aprenentatge que seguiran a aquests quatre que acabeu de tancar, els quals, i deixant a part els coneixements que hàgiu pogut adquirir, han d'haver servit per mesurar-vos en un món real, ni familiar ni consuetudinari, de motivacions arbitràries, de relacions formals i de situacions no sempre satisfactòries. Si heu aprofitat les vostres experiències escolars, segur que haureu après tàctiques de comportament i de relació. Experiències alegres o emotives en l'acció amical i sentimental, i experiències formals de relació amb una estructura d'ordre autoritari, de raons comunes i de rigor acadèmic i administratiu. En aquests sentits, estic convençuda que el pas per una disciplina universitària ha de comportar un pes específic d'enfortiment moral, i que això marca una diferència. De manera que, i ho diré fent meves les paraules d'uns versos de Gabriel Ferrater que ell dirigeix a una noia, i que ara també em serveixen a mi per aventurar per vosaltres una profecia emblemàtica d'enfortiment moral:

*“Sé com, després, se'ls obriran les vies
del sol, quan, dins la múltiple sorpresa
de fulles nobles, els fibli l'orella
l'àgil flauta infernal del teu migdia”*

Jo no us faré pas ara cap lliçó concreta, tot i que la meva funció docent ha omplert la meva vida de lliçons. Donades sí, però també apreses. Perquè ensenyar i aprendre van lligats. Des de l'aula de pàrvuls, que en dèiem llavors, fins a les aules de la Universitat, crec que he passat per tots els nivells de la docència i sempre he après dels alumnes o de les situacions que provoquen. Per altra part, al llarg de tots aquests anys m'he hagut de sotmetre a canvis de plans d'estudis diversos i he participat en discussions i en reflexions sobre les seves qualitats i les seves mancances. Efectivament, els plans d'estudis sempre revelen prioritats metodològiques i de continguts que teòricament corresponen a unes suposades necessitats estipulades com urgents segons cada època. I és que la docència ha estat des de sempre una qüestió de transmissió dels sabers en dues direccions, i dels aprenentatges que aquest procés comporta. I és d'això que voldria parlar, directament o indirectament: de l'aprenentatge del saber, un procés que, per altra part, no s'acaba mai.

Quan es tracta de transmissió de sabers pràctics, és fàcil avaluar la professió docent i el grau d'aprenentatge aconseguit: els mestres fan i, al mateix temps, mostren la manera adequada d'aplicar una tècnica per aconseguir un resultat satisfactori, la perfecció del qual és només un valor afegit. Fins i tot en alguns sabers artístics, com per exemple el musical, el mestre pot agafar la mà de l'alumne i forçar-la a fer determinats gestos adequats a l'èxit de la reproducció d'un arquetipus convencional; després, és clar, hi ha el talent i la inspiració. Però és diferent pel que fa a l'aprenentatge de les anomenades ciències socials. Aquí el pensament o el discurs no té la veritat absoluta i comprovable com a referent únic, que és el que sí que tenen les ciències, sobretot les aplicades. En tot cas, les nostres activitats (em resisteixo a anomenar-les ciències) permeten un alt grau de comunicació persuasiva, o sigui de retòrica.

Suposo que vosaltres ja enteneu que no em refereixo pas a la retòrica entesa, malentesa, en un sentit vulgar que l'associa a una eina de mistificació del pensament, de discurs superficial o de màscara enganyosa. No. És clar que, com tota acció, el discurs pot ser ben intencionat o mal intencionat, però, i precisament, jo em refereixo al coneixement retòric com una estratègia de mesura d'intencions. En el seu ús profund, i posada al servei de la veritat, de la bondat i de la justícia, crec que és una virtut essencial per a les nostres deliberacions i per als nostres moviments com a agents socials en un món tan complex com el que tenim. I és essencial perquè és un mètode que obre la porta a uns altres tipus de coneixements que, tot i estar sotmesos al rigor de la intel·ligència, inclouen també emocions, sentiments, experiències vitals i idees simbòliques sobre la realitat. En l'àmbit de la comunicació d'idees, de les deliberacions ideològiques i de les interpretacions d'imaginari, és essencial plantejar-se les preguntes radicals del mètode retòric que ens permeten conèixer l'alteritat: qui parla, què diu i amb quin ordre i en quin estil, quina finalitat dirigeix l'acció discursiva, i amb quina memòria d'autoritats anteriors es recolza, amb quins referents o amb quin coneixement de causa. En aquests nostres àmbits, el rigor rau en el principi del verb, en la paraula. O sigui, que sí que tenim, que hem de tenir, un rigor metodològic, un saber per transmetre i també un aprenentatge comprovable: la pràctica del discurs i l'hàbit de la lectura.

Però, tot i saber que aquests són els principis comuns a tota persona civilitzada, i donades les diferències aparents que hi ha entre els vostres *curricula*, i entre els vostres i el meu, m'he volgut orientar en un coneixement de causa i fixar-me en cadascun dels plans docents que els vostres graus proposen, en els seus objectius,

en els eixos fonamentals dels sabers que s'han pensat com a necessaris per a la vostra formació acadèmica, i en el tipus d'habilitats i d'aptituds que se suposa que haureu d'adquirir. Pel que fa a les aptituds, deixeu-me dir que són un imponderable, i pel que fa a les habilitats, només es perfeccionen amb els coneixements, és a dir, amb la força d'un co-naixement continu, un desenvolupament de la força intel·lectual especialitzada. En aquest sentit, i fixant-me en els objectius que es proposen en els programes dels vostres graus, saber llegir i escriure és l'energia que mourà totes les vostres capacitats, com la medul·la espinal d'un esquelet que ha d'aguantar sistemes i musculatures.

Per exemple, el grau en Polítiques i Administracions Públiques espera formar, segons que consta en el programa que apareix a la web del Campus Global, *“professionals amb esperit crític, capacitat d'anàlisi i síntesi”, a qui “agradi llegir sobre els grans problemes de la història”*.

També la lectura és l'eina de treball constant en el grau en Traducció i Interpretació i el seu objectiu primordial: *la transmissió de missatges entre llengües, i entre literatures de llengües diferents*.

Naturalment, el coneixement lingüístic i la lectura queden assumides en el grau en Llengües Aplicades, que, per més que tingui aspectes pràctics d'aplicació oral, té com a objectiu *“gestionar els problemes en una societat multilingüe”*.

Finalment i precisament, el grau en Humanitats està pensat per formar *“persones capaces de llegir el món amb criteri, i de prendre decisions de política cultural il·luminades pel coneixement de la història, del pensament i de l'experiència estètica”*.

També dins els programes que avui apareixen a la web del nostre Campus Global, hi ha un apartat que no crec que hi fos quan vosaltres els devíeu consultar en el seu dia. El reporto ara perquè el trobo divertit i il·lustratiu en la seva gràcia “poètica” i “retòrica” –o sigui, deutora de la meva especialitat concreta–. Consisteix a fer parlar un Jo figurat que representa el futur estudiant quan confessa les seves expectatives d'aprenentatge. Deixo a part les òbvies expectatives dels sabers específics i les de l'ús de les noves tecnologies, i trio simplificadament les de l'acció bàsica:

–Diu el Jo que figura ser el del l'alumne de Ciències Polítiques i de l'Administració:

“Seré capaç de reconèixer l’estructura i el funcionament dels sistemes polítics, de les seves institucions i administració, i la dinàmica dels seus principals actors i de la ciutadania en general [...] Sabré comunicar idees i dialogar en els escenaris internacionals i en els organismes públics.”

–Diu el Jo que figura ser el futur alumne de Traducció i de Llengües Aplicades:

“Sabré descriure, traduir i comparar llengües i literatures pròpies i estrangeres. Sabré comunicar i aplicar els meus coneixements en diversos contextos comunicatius: culturals, socials, d’ensenyament, judicials o corporatius.”

–Diu el Jo que figura ser el del futur alumne d’Humanitats:

“Coneixeré els principals corrents de l’evolució històrica i cultural de la humanitat. Comprendré i sabré interpretar de manera raonada i pertinent textos escrits, discursos orals i altres documents de caràcter acadèmic. Coneixeré i aprendré els principals recursos retòrics i lingüístics del llenguatge. Sabré aplicar i adaptar amb creativitat els coneixements a les situacions noves.”

O sigui que, de fet, i tant en vosaltres com en mi, hi ha un línia de força que ens involucra dins la nostra vida professional d’una manera semblant: el camp del saber i de l’aprenentatge basat en el domini del discurs, o sigui en el domini de la llengua en el moment que és utilitzada pels seus parlants. Us sorprendria potser, com m’ha sorprès a mi, constatar com en són de perennes les línies de força d’aquesta vida. Vigents ja des del segle IV a.C., quan les escoles sofístiques les van organitzar, aquestes línies de força són les que han performat i conformat els eixos operatius de l’ensenyament occidental fins als estudis universitaris actuals. I són aquestes línies de força les que us fa col·legues entre vosaltres, i també entre vosaltres i jo, per sobre dels continguts de les matèries especialitzades. Aquestes línies de força són aprendre a llegir i a entrenar la imaginació per copsar els senyals del món. Una imaginació creadora, sí, però bàsicament capaç d’interpretar missatges més enllà de la pura subjectivitat, per deliberar amb arguments i per comunicar amb empatia.

Saber analitzar els discursos orals o escrits, dialogar-hi, tenir la capacitat de deliberar sobre les narracions de les ideologies, estar en disposició de reconèixer

les seves prioritats, característiques o conveniències, i saber detectar-ne les mancances o les perversions és la força que ens ha d'acompanyar en el nostre desenvolupament professional. I en aquest camp, la llengua és l'instrument més fonamental. És per ella, i a través dels signes lingüístics, que podem explicar i comentar altres tipus de signes i de llenguatges. Per això és tan important: perquè el seu grau de perfecció denota la virtut del nostre pensament. Amb cita aproximada de Wittgenstein, jo diria que "els límits del nostre llenguatge marquen els límits del nostre pensament".

I per forçar els límits del pensament, el gran i indefugible exercici és la lectura. De fet, tothom està d'acord en la necessitat de dedicar una hora al dia a fer exercici corporal, a més a més del que se suposa que fem en el moviment normal del viure; doncs, de la mateixa manera hem d'estar convençuts de la necessitat de dedicar un espai de temps diari a l'exercici mental, i solitari, a la disciplina de la lectura, a més a més també del que se suposa que ja fem en les tasques del viure diari, plenes del processament una mica mecànic dels continus inputs que rebem en aquest món on la informació indiscriminada ens aclapara.

En aquest sentit, la lectura ens ajuda a entrenar-nos en la comprensió dels altres; és l'oportunitat de conèixer altres vivències, altres experiències diferents a les que nosaltres podem viure. Siguin quins siguin els seus gèneres, els textos són sempre testimonis d'altres veus i d'altres àmbits, d'altres èpoques i d'altres circumstàncies. Més possibles fora de les nostres vides temporals, tan limitades. L'aprenentatge de la lectura ens farà capaços de distingir els sentits que són significatius dels insignificants, i a destriar els pensaments útils i profunds dels que no ho són. Aquest tipus d'aprenentatge implica, però, i sobretot en el nostre cas, i comú a totes les nostres especialitats, un saber lingüístic, un aprenentatge imprescindible per intuir l'adequació de les paraules a les coses, objectiu enormement important per a la salut pública i social, o sigui cultural en el sentit més ampli.

Efectivament, llegir és entrar en un sistema formal on les estructures superposades contenen molt sovint diferents nivells de significació, i saber llegir vol dir estar atents a aquesta simultaneïtat significativa de nivells: nivells fonètics, morfològics, sintàctics, semàntics, semiòtics i retòrics, per dir-ho d'una manera general. I aquesta no és només una qüestió d'especialistes. Perquè les realitats gramaticals estan impreses en la manera com coneixem el món, i perquè les estructures gramaticals conformen l'estructura del nostre pensament. En aquest sentit, les realitats gramaticals no són només cosa de filòlegs o de professors de llengua;

són la matèria bàsica del pensament. Theodor W. Adorno, aquest filòsof cabdal de l'anomenada Escola de Frankfurt, en un article molt inspirat del seu recull *Notes sobre literatura I*, medita sobre com signifiquen els signes de puntuació. A l'inici de l'article, apareixen els signes com titelles que fan coses com ara "*els signes d'admiració, que sembla que aixequen amenaçadorament el dit índex*"; o "*els parèntesis, que sembla com si parpelleguessin intencionadament*"; o "*els dos punts, que és com si obrissin molt la boca en indicar que vénen continguts definitius*"; així com "*les cometes quan, tontiastrutes i autosatisfetes, piquen l'ullet i es llepen els llavis volent dir: tu ja m'entens a què em refereixo*". Després, però, d'aquesta petita al·legoria, l'article recorre camps molt més substancials de les funcions dels signes de puntuació en el llenguatge. Es tracta realment d'un article molt profund sobre la construcció del significat, a partir dels elements mínims del llenguatge verbal. Un text profund perquè constitueix un recordatori del gran miracle de la tecnologia que és el cervell humà encarnat en el llenguatge. Fa posar la pell de gallina adonar-se que amb molt pocs signes, amb unes quantes lletres i les seves relacions podem crear tots els mons possibles, reals o imaginaris. "*Oblidats som Déus*"; com diu el poeta Narcís Comadira parlant de la creació poètica.

Certament, la parla és una acció i llegir és un exercici, és un aprenentatge insubstituïble per al desenvolupament de la nostra educació, perquè es tracta d'un saber radicat en el respecte a la Forma. Oblidats de nosaltres mateixos ens reflectim en una Forma que es produeix en les nostres consciències, però que no correspon a les nostres personals i individuals idiosincràcies. I és que aprendre a llegir no és només saber el significat de les paraules, ni tampoc es tracta només de reconèixer allò que és ja en nosaltres mateixos. Es tracta d'assimilar continguts implícits i vehiculats segons formes superposades i que aporten significació. Per tant, quan llegim, donem forma, estructura i agilitat al nostre pensament: una forma que ens informa i ens conforma, un aprenentatge que ens fa sensibles als discursos del món en els quals la deliberació s'ha d'inspirar en la Justícia, la persuasió respon a la Bondat, i on la precisió és Bellesa.

Arribats a aquests alts graus de l'aprenentatge de la lectura descobrireu amb satisfacció la coincidència d'objectius i de complexitats creatives que trobareu en els textos fundacionals que giren, precisament, a l'entorn del discurs, i el sorprenent grau de complicitat que trobareu en les reflexions dels vells mestres. Penso en continguts d'arrel política i administrativa, com ara són *La república* de Plató, *La constitució d'Atenes* d'Aristòtil; també penso en la *Poètica* i la *Retòrica* d'Aristòtil, tan fonamental per als humanistes. Així com les reflexions

lingüístiques dels filòsofs de la semiòtica antiga com Sant Agustí, i en les dels gramàtics medievals, els quals, empesos per la comparació de llengües, encara tan útils pels problemes textuais de la traducció i de les llengües aplicades. Com podreu comprovar en aquestes lectures, les vostres disciplines tenen una gran tradició i una gran història. Si no voleu caure en l'obvietat de descobrir mediterranis propis de les intel·ligències pigres, mandroses o convencionals, no deixeu de visitar els vells mestres: són en el fonament de la nostra manera de ser i de comportarnos, perquè, en definitiva, les grans preguntes i les grans decisions no han pas canviat gaire. Per això, el grau més alt d'aprenentatge sempre consistirà en un saber fonamentar i relacionar l'actualitat amb els sòlids exercicis d'una tradició sempre renovada, amb el pensament radical dels vells mestres. I és aquest aprenentatge el que us donarà consistència d'actuació, i seguretat i confiança en la vostra necessària dedicació a la vida, penyora d'un futur que ha d'arribar també després de vosaltres, que vosaltres ja no veureu però que haureu ajudat a construir per als qui vindran després de vosaltres; un futur que, tal com ho formula el gran poeta Josep Carner, es tracta d'un futur "*sense esperança per a mi, sense esperança ni recança*".

Ara, i ja per acabar en necessari reconeixement del poder i de la importància del pensament poètic, vull llegir-vos uns fragments del poema de Josep Carner al qual pertanyen aquests versos. El poema es titula "Dedicació" i són uns versos que, tal com ho feien els versos de Gabriel Ferrater que us he citat a l'inici d'aquest discurs, també convoquen i provoquen una necessària exaltació del coratge i de l'enfortiment moral necessaris per poder mantenir sempre un cert to predisposat a l'alegria, a la bonhomia i a la dignitat. Els versos fan i diuen així:

*"Després de tot,
ara que els arbres donen brot,
aquesta llum desarraulida
em farà, vell, mudar de vida.
Perquè en la fulla ja amatent
però tot just sabuda,
trobo la por, l'assecament,
el vent geliu, el gran turment
i la caiguda.
Tot canviant de pensa
faré sagrada prometença:
res de vivent no serviré,*

*sinó tan sols el que potser
podrà venir
quan jo no vegi dol ni dansa.
Una esperança vull seguir
sense esperança per a mi,
sense esperança ni recança.*

.....
*No voldré, doncs, massa dormida
en abatuts coixins,
perquè gemec és tota vida
i l'aire tot camins.*

.....
*Só del futur que lleva.
L'esdevenir roda sens treva:
vull que s'acuiti el seu trepig
i retre el ell l'ànima meva
al que ultrapassi el meu desig.
I aquesta sort em sigui dada:
passat el viure que em consum,
enllà de pols abandonada,
ésser, en millor diada,
guspira anònima de llum.
.....”*

(Josep Carner, *Llunyania* [1952])

Després d'aquestes paraules, només em queda, doncs, desitjar-vos a tots i a totes que “un bon vent i una barca nova” us acompanyi sempre en totes les vostres travessies vitals. Que així sigui, i moltes gràcies.

